

Luka Tomašević

MORALNI VID EKOLOŠKOG PROBLEMA

Današnji čovjek otkriva jednu novu dimenziju svoje opstojnosti: svoj odnos i bivstvovanje u svome ambijentu. On počinje otkrivati ljudsko, a time i moralno značenje ambijenta. Ispravni se odnos može uspostaviti jedino ako dobro promotrimo svoj odnos prema prirodi, uočimo svoje mjesto i pronađemo svoju svrhu života u "kući" (oikos) svijeta. To znači da je onda ekoligija znanost koja nas uči kako živjeti u svom odnosu prema ambijentu.

Sam pojam prirode, koji se danas tako često upotrebljava, sve više mijenja svoje značenje. Nekada je označavao zbir stvari koje čovjeka okružuju, i to prije negoli ih čovjek dirne. Pod tim se pojmom govorilo o stvaranju, odnosno stvorenome. Današnji čovjek ne gleda više na prirodu kao na nešto što je izišlo iz ruku Božjih, već kao na nešto što je tu samo od sebe. Stoga na prirodu gleda ili kao na nešto misteriozno i numinozno (Spinoza, Schelling) ili pak kao na slobodnu građu za svoja znanstvena istraživanja ili za svoju tehničku i ekonomsku upotrebu.

Uz takav pojam prirode moderno je razdoblje otkrilo čovjeka kao autonomnog subjekta. On je i samoga sebe istrgao iz Božjih ruku i postavio se kao apsolutni gospodar svoje opstojnosti i svega što ga okružuje.

A između tog odnosa između prirode i subjekta stoji ljudska sloboda koja se ostvaruje kroz politiku, znanost, tehniku, ekonomiju i umjetnost, tj. kroz svoju kulturu. U modernom shvaćanju i ona je oduzeta iz Božjih ruku. Slika Stvoritelja prenesena je na čovjeka. Ta moderna ljudska svijest bitno se protivi kršćanskoj misli jer je njezino shvaćanje čovjeka, svijeta i kulture protivno smislu objave.¹

Ali kršćanstvo je utjelovljena religija što znači da je ono uvijek tražilo i traži smisao ljudske opstojnosti. Nadahnjujući se neprestano na nepresušnom iz-

voru objave, a pred naletom moderne čovjekove svijesti o svijetu i sebi, ono i danas želi dati smisao ljudske opstojnosti u ovoj kulturi i vremenu. Mi danas znamo da je Bog prepustio stvoreno čovjeku i njegovu slobodnom djelovanju. Poslije negoli ga je stvorio nije mu dao određeni moralni zakon niti politički i društveni program. On mu je dao razum i slobodu da sam pronalazi i slijedi zakone, koji najbolje odgovaraju stvarnosti, i oblike života usklađene njegovom svijetu i razvoju. Objava mu prije svega govori o podrijetlu i svrsi svijeta i o odgovornoj ljudskoj opstojnosti u njemu. Čovjek je tako dio svijeta, u njemu se otkriva i razvija. Svijet postaje njegov ambijent, tj. kontekst njegove opstojnosti, čovjek bez svijeta ne postoji.

Osim toga čovjek je odgovoran za dobro u tom svijetu i za njegovo trajno poboljšanje. II. vat. sabor jasno je naglasio da čovjek mora postati svjestan pozitivnosti zemaljskih stvarnosti (usp. GS 69, 36, 34; 35 LG 12). I čovjekovo spasenje nije samo spasenje duše i pojedinca već spasenje čovjeka, čovječanstva i svijeta. Na toj činjenici i počiva moralna odgovornost djelovanja u svijetu koja nadilazi osobni bitak te prerasta u odgovornost kozmičkih razmjera i seže sve do granica ljudskosti.²

1) Čovjek gospodar stvorenoga

Knjiga Postanka jasno govori kako je Bog stvorio svijet i povjerio ga čovjeku te on nad svim stvorenim ima autoritet i vlast. "I blagoslovi ih Bog i reče im: plodite se i množite i napučite zemlju svu i sebi je podložite. Vladajte ribama u moru, pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji." (Post 1,28). Čovjek je, dakle, Božje stvorenje koje ima posebno mjesto među svim stvorenjima: on je postavljen za upravitelja stvorenoga.

Dakle, izvještaj o stvaranju daje nam osnovnu istinu: čovjek je vrhunac stvaranja i stvoren je na sliku Božju, i to da svijetom upravlja vikarskom vlašću. Time je on postavljen u srce svijeta i žarište svih stvorenja, on je biće zbog kojega je svijet stvoren i bez kojega nema smisla.³

Između čovjeka i drugih stvorenja postoji i još jedna razlika: sva se stvorenja prilagođavaju svijetu dok čovjek sebi prilagođuje svijet.⁴

Priroda kao takva jest svjetovna stvarnost, autonomna u odnosu na Boga koji ju je stvorio, a čovjek je naseljava. Između čovjeka i prirode postoji odnos međuovisnosti: ona je podvrgnuta čovjeku i bez njega nema smisla, a čovjekova je dužnost da je razvija i usmjerava. Time je i svijet postavljen u čovjekove ruke i on ga mora humanizirati. On stoga ima pravo upotrebljavati stvari i rezerve koje

se u prirodi nalaze. Ipak, ne smije ih nerazumno trošiti i mijenjati zakone prirode da ne bi uništio prirodni ekvilibrij, tj. narušio "ekosistem".⁵

2) Ekološka kriza

Tri su glavna problema današnjega svijeta: ekološki problem, mir u svijetu, problem manipulacije nad čovjekom i njegovim genima (bioetika).

Kad je riječ o ekologiji, onda se više ne misli samo na pojedinog čovjeka ili narod i na njegovu ugroženost, već je govor o mogućoj "globalnoj ekološkoj katastrofi" kako upozoravaju mnogi znanstvenici. Ekološkom se problemu posvećuju generalne skupštine UN (npr. 44.), razni skupovi (npr. moskovski u siječnju). Značajno je da generalni sekretar UN Perez de Cuellar daje slijedeću izjavu: "Razvoj civilizacije doveo nas je do problema s kojima se ne može suočavati ni jedna zemlja, religija, ili kontinent posebno. Sada nam je valjda svima jasno da ako odmah ne djelujemo, dolazi mrak svima skupa."⁶ A čitava je zemlja opasno ugrožena "probojem" ozonskog omotača, kiselim kišama, efektom "staklene" bašte, tj. topljenjem ledenih bregova. Pretjerani razvoj industrije, ogromni gradovi i veliko trošenje energije, golemi otpaci i plinovi narušavaju atmosferu i zagađuju okolinu tako da je došlo do višestrukih meteoroloških promjena, a to sve skupa škodi zdravlju i prijati zemlji potapanjem njezinih nižih dijelova.⁷ Tu je ogromni problem krčenja prašuma, nemilosrdnog trošenja sirovina i iscrpljivanje zemlje, a uz to vlada nebriga za ekološke posljedice koje direktno ugrožavaju čovjekov opstanak.⁸ A već 1854.g. indijanski poglavica Seattle proročki je napisao: "Bijeli čovjek kao da ne opaža zrak koji udiše. Poput nekoga tko je dugo na samrti imun je na smrad... Pravom življenju je kraj. Nastupa borba za opstanak."⁹

Kad o takvoj situaciji svijeta razmišlja današnji mislilac Milan Mahovec, onda veli da je moderna znanost razvila tisuće specijalizacija što čovječanstvu omogućuje da sve ispita i dozna, ali nije razvila odgovornost za planet koji se zove zemlja da bi ga mogla očuvati. Današnji svijet on uspoređuje s brodom punim putnika u oluji i opasnosti potapanja. Na tom brodu, među tim putnicima, postoje mnoge mudre osobe bogatog iskustva koje su stručne u raznim znanostima ali nitko nije osposobljen ni stručan izvesti brod iz oluje. Tako svi čekaju, više-manje pasivni, da dođe kraj.¹⁰ Time ovaj autor ponovo upozorava na mudrost i razboritost, na odgovornost čovjeka za moderni razvoj. To je već 1970.g. učinio papa Pavao VI: "Čovjeku su bile potrebne tisuće godina da nauči gospodariti prirodom, da 'podigne zemlju', što govori nadahnuta riječ iz prve knjige Biblije (Post 1,28). Sada je došlo vrijeme da zagospodari vlastitim gospodarenjem."¹¹ Čovjek modernog sekularističkog društva i kulture sebe zamišlja i definira kao "homo faber". No, samo ako taj "homo faber" ostane i "homo sapiens", moći će ostvariti

svoje gospodarenje zemljom i očuvati je od propasti. A čovjek je danas više nego li je to možda bio u prošlosti potreban životno odgovorne mudrosti "kako bi sve što čovjek novo otkriva postalo i humanije: u pogibelji je, naime, budućnost svijeta ako ne bude mudrijih ljudi" (GS 15).

Istovremeno znanstvenici ukazuju na duhovnu dimenziju same prirode i pozivaju da se ona poštuje. To izričito čini fizičar F. Capra koji tvrdi da tu duhovnu dimenziju osjeća u prirodi. To je nešto slično srednjovjekovnoj mistici.¹²

3) *Osuđeni na razvoj*

Već je 1977.g. protestantski teolog, Danac, Ole Jensen postavio teško pitanje: da li je Zapad osuđen na razvoj?¹³ Ideja razvoja i ideologija ekspanzije pomogle su Zapadu izići iz raznih kriza i obnoviti se poslije ratnih rušenja. No, ideologija razvoja ubrzo je pokazala svoje granice jer takav razvoj unosi nepremostivi nesklad u život i svijet. Neki oblici kulture brzo nestaju ili se tako brzo mijenjaju da se gube određene bitne vrednote. A sam čovjek postao je najveća žrtva takve razvojne ideologije jer se sve mjeri samo količinskom produktivnošću dok se nutrina i unutarnja izgradnja zaboravlja. Cijeni se samo ono znanje koje je korisno u proizvodnji, tj. ono koje donosi materijalnu dobit.

Stoga je već 1972. "Rimski klub" upozorio na granice takvog razvoja.¹⁵ Kada je naftna kriza pogodila zapadne zemlje, problem se pokazao u svojoj snazi. Na budućnost se počinje gledati sa strahom i tehnološkoj civilizaciji počinje se proricati kraj. Počinje se shvaćati da je tehnologija "sama u sebi nasilna, ekološki štetna, uništavajuća jer upotrebljava neobnovljive zalive i degradira ljudsku osobu"¹⁶, dok "Rimski klub" par godina poslije šokira svijet govorom o "tehnološkom razočaranju"¹⁷.

A prava je uzbuna u svijetu nastala poslije negoli se dogodio Chernobyl i toliko drugih ekoloških katastrofa o čemu nas svakodnevno izvještavaju novine, radio i televizija.¹⁸

I papa Ivan Pavao II. cijelu jednu encikliku posvećuje problemu razvoja i upozorava: "Danas se bolje shvaća da puko gomilanje dobara i usluga... nije dovoljno za ostvarenje sreće.. Naprotiv, iskustvo posljednjih godina pokazuje da svi mogući izvori i potencijali što su stavljeni čovjeku na raspolaganje, ako nisu moralno usmjereni i upravljani dobrobiti ljudskog roda, lako se okreću protiv samog čovjeka te ga guše."¹⁹ Pravi razvoj ima svoje bitne moralne karakteristike i zahtjeve i mora se bazirati na biblijskim temeljima. Stoga Papa govori i o bolnoj činjenici današnjeg svijeta: o bijedi nedovoljne razvijenosti i o nedopustivom pret-

jeranom razvoju. Najveći nerazmjer postoji u odnosu na razne narode što ga je stvorila podjela na blokove, istok-zapad i sjever-jug. To dovodi do nerazrješivih sukoba, strukturalnih nepravdi i ratova što stvara tržište oružja i smrti. Novi razvoj raspodjela bogatstva i promicanje siromašnijih država jest nužni zahtjev današnjeg svijeta. To je novi princip solidarnosti a u svemu tome modernom čovjeku najviše može pružiti kršćanstvo sa svojom krepošću siromaštva upozoravajući čovječanstvo da se može biti sretan i bez pohlepe, kako upozorava B. Ward²⁰.

4) Stav Crkve i učiteljstva

Konačno je i čitav ekumenski pokret angažiran oko ekološkog problema. Tako je u Bazelu prošle godine čitav skup bio pod tim pitanjem.²¹ Na njemu je prisustvovala i Katolička crkva (prvi put) kao i u Seulu²² (Crkva je bila samo promatrač) na temu "Pravda, mir i očuvanje stvorenoga". I carigradski patrijarh Dimitrios I. proglasio je 1. rujna kao "Dan zaštite prorodnog ambijenta". Tom prigodom izdao je poruku u kojoj poziva pravoslavne i sve kršćane na molitvu, na zalaganje, poštivanje i očuvanje stvorenoga, a ujedno je i sve vlasti pozvao na konkretna ostvarenja.²³

Sveta Stolica, njezini predstavnici a i same pape, u više su navrata progovorili o tom pitanju. Današnji je svijet na "grub i bolan način" ugrožen od znanosti i tehnike tako da nam prijete katastrofa. Prema kršćanskom katoličkom gledanju ambijent je uvijek u odnosu s ljudskom osobom. Osoba bi uvijek morala biti u centru svakog opredjeljenja, ona mora čuvati i za nju treba čuvati zdravi ambijent. Stoga i svaki ljudski zahvat mora biti usmjeren na načelima poštivanja ambijenta jer se tako poštuje današnje i buduće čovječanstvo. Ljudska osoba razvija svoje sposobnosti upravo u svijetu prirode te se stoga nikada ne smije rastaviti čovjek i njegov ambijent.²⁴ Današnje čovječanstvo ima moralnu dužnost da sačuva zdrav ambijent, pače i da ga popravlja za buduće generacije koje na to imaju pravo.²⁵

Preko svog predstavnika Sveta je Stolica uputila slijedeće pitanje europskim narodima: "Da li smatramo cjeloviti napredak ljudske osobe kao cilj svojih istraživanja? Shvaćamo li nužnost solidarnosti i opće usmjerenosti svega što nam je dato i darovano u prirodi preko primjene ljudskog znanja na prirodu? Nismo li ulovljeni u mrežu konzumizma koji dovodi do razbacivanja i sebičnosti?"²⁶

Svi su upravitelji naroda, poduzeća, znanstvenici i svi crkveni ljudi veoma odgovorni pred budućim generacijama i svi zajedno moraju surađivati na poboljšanju ekološkog sistema. To je njihova moralna dužnost, a ne samo političko

ili ideološko opredjeljenje. I tko ne preuzima svoje odgovornosti u tom pravcu, on teško griješi.²⁷

Sv. Stolica već od 1972, kada je u Stokholmu bilo prvo zasjedanje o ambijentu, stalno upozorava da je ekološki problem u biti moralni problem.²⁸ Sadašnji Papa neumorno naglašava čovjekovu moralnu dužnost ispravnog razvoja čovjeka i njegovu dužnost poštivanja stvorenoga. On jasno govori o ograničenosti raspoloživih sirovina kao i o potrebi da se poštuje neokrnjenost i ritam prirode i da se o tome vodi računa u programiranju razvoja, a ne da se to žrtvuje na račun određenih demagoških shvaćanja. "To se danas naziva brigom za zaštitu čovjekove okoline".²⁹

I svoju poruku za svjetski dan mira 1990. Papa je posvetio problemu okoline. Glavna tvrdnja poruke sastoji se u slijedećem: zagađivanje je okoline samo jedan od vidova duboke moralne krize današnjeg društva (br. 5 i 13). "Ekološko pitanje danas ima takve dimenzije da uključuje odgovornost svih. Njezini različiti vidovi zahtijevaju nužnost usklađenih snaga tako da se odrede odgovarajuće dužnosti i zadaci pojedinaca, naroda, država i međunarodne zajednice. To ne samo da ide s pokušajima ostvarenja pravog mira nego te pokušaje potvrđuje i osnažuje... U svijetu postoji red koji treba poštivati, ljudska osoba obdarena mogućnošću slobodnog izbora ima tešku odgovornost da očuva taj red, gledajući i na blagostanje budućih generacija. Ekološka je kriza, ponavljam opet, moralni problem." (br. 15)³²

Poslije negoli je dao biblijsku utemeljenost čovjekovog odnosa sa svijetom i okolinom (br. 15), označio je dimenzije ekološke krize i naglasio da je ona moralni problem (br. 6-7), Papa pokušava dati neka rješenja. Pozivajući čovjeka da poštuje red što ga je Stvoritelj stavio u stvoreno, jer je to njegova moralna dužnost, on jasno veli, inspiriran saborskom konstitucijom *Gaudium et spes* (69), da je "zemlja bitno zajednička baština čiji plodovi moraju biti na dobrobit svih" (br. 8). Stoga je nepravedno da se manjina stalno bogati uništavajući sirovine, dok većina živi u bijednim uvjetima imajući jedva minimum.

Upravo zbog toga reda u prirodi i zbog zajedničke baštine zemlje, Papa govori o nužnosti novog sistema raspodjele zemaljskih dobara na međunarodnom planu (br. 9).

Danas se počinje govoriti i o pravu na sigurni ambijent i to bi pravo moralo ući u listu čovjekovih prava te stoga svaka vlast mora voditi računa da njezini građani ne budu izloženi zagađivanju i trovanju od raznih otpadaka i otrova.

Tako se čovječanstvu bitno nameće moralna nužnost nove solidarnosti, posebno između razvijenih zemalja i onih u razvoju kada je riječ o razvoju naravnog ambijenta da bude čist i nezagađen. Tako razvijene zemlje trebaju uvoditi ambijentalne restrikcije a zemlje u razvoju ne smiju ponavljati pogreške razvijenih te tako

zagađivati okolinu, nekontrolirano obešumljavati zemlju i neograničeno koristiti zalihe (br. 10).

Moderno društvo treba nužno revidirati i svoj stil života. Današnji je čovjek previše naklonjen hedonizmu i komunizmu te ostaje indiferentan na štetu koja iz toga proizlazi. A baš težina ekološke situacije pokazuje koliko je duboka čovjekova moralna kriza. Ako se ne cijeni osoba i ljudski život, onda se ne mogu cijeliti ni drugi ljudi na zemlji. Moderne kreposti života morale bi postati skromnost, umjerenost, samodisciplina i duh žrtve ako čovjek želi da svi ne osjetimo užasne posljedice nebrige pojedinaca (br. 13). To znači da je nužno odgajati ljude za ekološku odgovornost, odgovornost prema sebi, prema drugima i prema okolini. Taj odgoj ne može ovisiti samo o osjećajima, dobroj volji, i ne smije biti ideološko ili političko opredjeljenje. "Pravi odgoj za odgovornost uključuje pravo obraćanje načina mišljenja i ponašanja. U tom pogledu crkve i druge religiozne institucije, vladajući i nevladajući organizmi, pače i svi dionici društva, trebaju izvršiti svoju ulogu. Prvi odgojitelj ipak ostaje obitelj u kojoj dijete uči poštivati bližnjega i ljubiti prirodu." (br. 13)

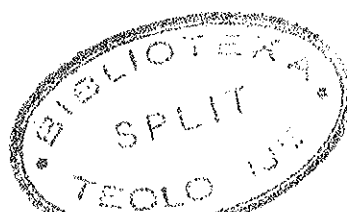
Osim svega toga čovjek ne bi smio zaboraviti estetsku vrijednost stvorenoga. Biblija često govori o dobroti i ljepoti stvorenoga u kojem se očituje slava Božja. I čovjek se treba naučiti diviti tome i o tome razmišljati. Nikako se ne smije zanemariti estetski odgoj i očuvanje zdravog ambijenta (br. 14).

I na kraju Papa upozorava sve katolike da im je važna dužnost povesti brigu o svemu stvorenome. "Vjernikovo zalaganje za zdravi ambijent proizlazi direktno iz njegove vjere u Boga stvoritelja, iz procjene o učincima istočnog grijeha i osobnih grijeha kao i iz svijesti da je od Krista otkupljen. Poštivanje života i dostojanstva ljudske osobe uključuje i poštivanje i brigu za stvoreno, koje je pozvano da se sjedini s čovjekom u proslavi Boga." (br. 16)

A sv. Franjo Asiški, proglašen zaštitnikom ekologije³¹, završava Papa, kršćanima je najbolji primjer pravog i punog poštivanja integriteta stvorenoga. "Prijatelj siromaha, obljubljen od Božjih stvorenja, sve ih je pozvao - životinje, biljke, prirodne sile, kao i brata sunce i brata mjeseca - da časte i hvale Gospodina. Asiški nam siromah najbolje svjedoči da se možemo bolje posvetiti promicanju mira sa stvorenim ako smo u miru s Bogom. A mir sa stvorenjima nerastavljiv je od mira među narodima." (br. 16)

5) Bratstvo sv. Franje sa svim stvorenim

"Želim da nam njegovo nadahnuće pomogne da uvijek sačuvamo živ osjećaj -bratstva- sa svim dobrim i lijepim stvarima stvorenim od Boga svemogućega, i da nas podsjeća na tešku dužnost da ih poštujemo i pažljivo čuvamo, u sklopu šireg i većeg ljudskog bratstva." (br. 16)

Za nas franjevce takve papine riječi moraju biti ponos, ali i poticaj da svojim radom i stavovima živimo "asiški duh". Veoma je zanimljivo i to da je sastanak u Bazelu prošle godine počeo i završio "Pjesmom stvorenja" našega sv. o. Franje jer je on "štovao prirodu kao veličanstveni dar Božji i na osobit način osjetio sklad djela Stvoriteljevih i nadahnut božanskim dahom ispjevao taj prekrasni kantik stvorova"³².

Tajnik biskupske konferencije Italije napisao je franjevcima poslije sastanka u Bazelu da moraju usvojiti njegov duh i program.^{32a} Sigurno je mislio na "asiški duh" jer je taj duh privlačio pažnju ljudi kroz duga stoljeća. To je duh obraćenja, duh mira, ljubavi i sklada koji se i u času današnje krize nameće kao jedini prikladan da sačuva stvoreni svijet.

Sv. je Franjo uspio pronaći ključ po kojemu se divio svemu (stvorenome) i ostavio nam poruku kako se približiti stvorenome. Sve stvoreno ima u sebi svoju vrijednost i treba biti u suglasju sa stvorenim stvarima, imati srca za sve što živi. Stoga je on pun brige za gusjenicu koja gmiže po putu, stalno izložena opasnosti da je zgazi čovjek ili kopito. On je uzima i stavlja na sigurno kako bi mogla postati leptir i plesati od životne radosti.³³

Jednaku je brigu pokazivao i prema neosjetljivim bićima: nije volio da braća sijekući drva potpuno unište stablo tako da nanovo ne može izrasti.³⁴

Pun brige, bio je u izvanrednom suglasju sa svim stvorenim bićima tako da je s njima, posebno s pticama, skladno drugovao.³⁵ Sv. Franjo kao da je razumio govor prirode te je stoga i poštivao sve u njoj. Tako je i mogao ispjevati onu veličanstvenu "Pjesmu stvorenja" ili "Pjesmu brata sunca". Dok je čovjek čita, dolazi u napast da povjeruje kako ju je ispjevao jednog čistoga proljetnog jutra kad je uživao u ljepoti rascvjetale prirode, a do ušiju mu dopirale pjesme svih živih bića. To mu je dušu ispunjalo ugodom, zanosom i zahvalnošću prema Bogu. Stvoritelju što je tako sve divno stvorio i uspostavio takav sklad među stvorenim da čovjeku bude na službu i uživanje. Međutim, ispjevao ju je u svojim najvećim tjelesnim patnjama, već blizu smrti. Nije više mogao hodati, potpuno oslijepio, a i svjetlo mu je smetalo. Nije podnosio nikakve glasove i šumove oko sebe i sve mu je nanosilo bol. I poslije veoma teško provedene noći, kada mu je izgledalo da su sva stvorenja tu samo zato da ga muče, sv. Franjo poziva svoju braću i u zanosu, ljubavi i radosti on otpočne pjevati: "Svevišnji, svemožni, Gospodine dobri, tvoja je hvala i slava i čast i blagoslov svaki. Tebi to jedinom pripada, Svevišnji, dok čovjek nijedan dostojan nije ni da ti sveto spomene ime. Hvaljen budi, Gospodine moj, sa svim stvorenjima svojim, napose s bratom gospodinom Suncem."³⁶ Sam je i skladao napjev i "sve do smrti" kad su ga pritiskali najveći bolovi, tražio je od braće da mu pjevaju "pjesmu stvorova".

To je bio vrhunac života provedenog u pokori i prožetog ljubavlju. Tako je on shvatio koliko lijepoga, dobroga i korisnoga ima u stvorenjima, što svojom

pjesmom i slavi. To jer mogao učiniti je mu je srce bilo ispunjeno Bogom i oslobođeno od pripadnosti bilo čemu drugomu. A to je točno ono što Papa veli da se mir sa stvorenjima postiže samo ako smo u miru s Bogom. Svetom je Franji svako stvorenje drago, iako su mu nanosila bol. A tko na stvoreno gleda kao na užitak i kao na iskorištavanje, nikada to neće razumjeti.

To svoje otkriće ljubavi za stvoreno sv. Franjo nije htio zadržati samo za sebe već je želio da ono postane sredstvo bratskog služenja njegove braće i svih ljudi. Stoga je njegova poruka mira, puna ljubavi i radosti, trebala biti naviještana pjevajući.

Njegova mala braća trebala su slaviti Boga i pomagati ljudima uronjenim u zemaljske brige i bez nužne osjećajnosti da shvate harmonični sklad stvari, da svaku stvar cijene i nauče je upotrebljavati s poštovanjem, osjećajem općeg bratstva svih stvorova i da zahvaljuju Bogu stvoritelju što je sve tako lijepo i skladno stvorio. A na taj način ljudi postaju bolji i osjećaju se braćom.

6) Potreba novoga moralnog kodeksa ponašanja

Iz svega slijedi da ljudska svijest i savjest ima ogromnu važnost za ekološki trenutak. Svi ljudi, kao i kršćani, trebaju se ujediniti u traženju istine i mogućih rješenja za različite probleme što pritiskuju svijet (GS 16). I premda je savjest ranjena grijehom, ona uvijek ostaje jedino sredstvo preko kojega se čovjeku otkriva moralni zakon što ga je Bog utisnuo u prirodu. I samo je savjest kadra ograničiti želje, umanjiti sebičnost i pravilno usmjeriti ljudsko djelovanje. Stoga je najprije potrebno izvršiti ekologiju ljudske savjesti.

A glavni temelj današnje krize jest moralna kriza. Stoga rad na moralnoj odgovornosti i ekološkom planu postaje prva dužnost svakoga od nas. A tu je i uloga nas današnjih kršćana: pokazati i dokazati današnjem čovjeku da postoji neposredni odnos između moralnosti i preživljavanja, tj. da je veoma opasno nanositi zlo čovjeku, društvu i okolišu.

Pod tim vidom moralni (pre)odgoj postaje bitan i nužan i o njemu ovosi budućnost svijeta i Europe. Bez te unutrašnje moralne i duhovne obnove čovječanstvo ima malo nade da preživi: apokaliptičke prijetnje su odveć velika stvarnost. Svećenicima i vođama crkvenih zajednica ne treba onda toliko politički, ekonomski ili socijalni rad koliko onaj s kojim budimo i odgajamo (formiramo i informiramo) ljudske savjesti. Time postajemo avangarda ljudskoga društva i tako ćemo očuvati Božje djelo u prirodi i budućim pokoljenjima osigurati zdrav i čitav ekosistem.

Zajedničkim nastojanjem mora se raditi na tri temeljna principa: 1) spasiti što se daje spasiti; 2) smanjiti žarišta zagađivanja i spriječiti ono što je opasno; 3) ekološki obnavljati oštećena i opustošena područja.

Da je to nužno potrebno, pokazuju nam neke važne činjenice:

a) Proboj ozonskog omotača veći je negoli se mislilo, a on štiti od ultravioletnih zraka. Njega najviše uništavaju štetni kemijski proizvodi.

b) Kisele kiše, što sve češće padaju, prenose i donose silna oboljenja na šume i zemaljsko bilje, a zagađuju i vode. Uzrok su im silna zagađenja od tvorničkih dimova, automobila, brodova, kemijskih otrova. Zbog toga su već nestale neke životinjske i biljne vrste.

c) Staklena bašta (zvono). Srednja je temperatura na zemlji povećana i stalno se povećaje zbog silne toplinske energije koja se izlučuje sa zemlje. Zbog toga se polarni i planinski led brže otapa. Mnoga su obalna područja, zemlje i gradovi u opasnosti od potapanja, a sve se to negativno odnosi na klimu, na floru i faunu i pustinja se brzo širi na svim kontinentima.

d) Sve veće iskorištavanje nenadoknadivih resursa zemlje. Na zemlji je već nestalo nekih životinjskih i biljnih vrsta, a mnoge su u opasnosti da nestanu.

e) Svakodnevno osiromašenje morske faune i širenje pustinje, što stvara glad na zemlji. Mora i oceani svaki su dan sve zagađeniji, a nerazumsko će ribarenje dovesti do sterilnosti mora. U opasnosti je da se sterilizacija mora ubrza ako se pomoću filtera počne vaditi morska flora i fauna za ishranu, što neke zemlje već i čine.

f) Širenje pustinje na zemlji što zemlju čini neplodnom. Pretjerano iskorištavanje zemlje pomoću raznih umjetnih gnojiva zemlju silno iscrpljuje i postaje neplodna. Osim toga Sahara se svake godine širi za 350 km prema jugu. Svake godine 6 milijuna hektara zemlje pretvara se u pustinju, ili 60. 000 km², a tropske se šume uništavaju nevjerojatnom brzinom: 160. 000 km² godišnje ili 30 hektara na minutu.

g) Energija. Današnje čovječanstvo, osobito razvijene zemlje, traži silnu energiju. Kako je energija silno skupa, traže se načini jeftinije proizvodnje, ali je sve to, makar zasada, na štetu ekosistema. Proizvodnja je atomske energije jeftinija, ali i puno opasnija.

h) Spomenimo i bioetične probleme manipulacije nad ljudskim genima i pokušaje stvaranja ljudi-kopija u čeličnim maternicama.³⁷

Zaključak

Na zemlji ima milijardu i 150 milijuna kršćana, a to je najveća ljudska skupina ujedinjena oko jednoga duhovnog cilja, i oni bi se prvi morali osvijestiti i to osvješćenje prenijeti na sve druge ljude na zemlji. A svi ljudi na zemlji žele mir, pravednost i život u boljem i zdravijem okolišu. Stoga je i naša dužnost da stvaramo novi mentalitet odgovornog ponašanja u odnosu prema prirodi, svom okolišu i svemu onome što nam je potrebno za život da ne bismo, kako veli Machovec, ostali slični putnicima na brodu koji tone a da ništa ne učinimo.

Bilješke:

1. Usp. R. GUARDINI, *Welt und Person. Versuche zur christlichen Lehre vom Menschen*, Würzburg 1939, str. 18.
2. IVAN PAVAO II, *Pace con Dio creatore - pace con tutto il creato*, Es. apostolica per la giornata mondiale della pace 1990, br.5)
3. Usp. W. KERN, *Interpretazione teologica della fede nella creazione, Mysterium salutis*, vol. IV, Brescia 1970, str. 187.
4. Usp. J. ENDRES, *L'omo manipolatore*, Roma 1974, str. 11.
5. Usp. IVAN PAVAO II, Isto, br. 6.
6. *Slobodna Dalmacija*, 27. I. 1990, str. 11.
7. Usp. IVAN PAVAO II, Isto, br. 6.
8. Na svijetu se već dogodilo previše ekoloških katastrofa: Denver (USA) 1948; London 1952; Japan 1960; Seveso (Italija) 1977; Bhopal (Indija) 1984; Chernobyl 1986; Švicarska 1986.
9. SEATTLE, *Odgovor predsjedniku SAD*, VUS, br. 1258, 5. VI. 1976.
10. Usp. M. MAHOVEC, *Die Rückkehr zur Weisheit. Philosophie angesichts des Abgrundes*, Stuttgart 1988, str. 20-21).
11. PAVAO VI, *Govor u FAO*, XXV godišnjica osnutka, 16. XI. 1970.
12. F. CAPRA, *Wendezeit. Bausteine für ein neues Weltbild*, München 1985, str. 9.
13. O. JENSEN, *Unter dem Zwang des Wachstums. Ökologie und Religion*, München 1977.

14. Usp. A. AUTIERO, *Ecologia e teologia. Senso e implicazione di un rapporto*, *Rassegna di teologia*, 5 (1983) 447-456.
15. Usp. *I limiti dello sviluppo*, Roma 1972.
16. E.F. SCHUMACHER, *Il piccolo é bello*, Milano 1977, str. 124.
17. Usp. *La delusione tecnologica*, Milano 1978.
18. Među ostalim usp. i Z. ROCA, *Demografsko-ekološki slom*, Zagreb 1987.
19. IVAN PAVAO II, *Sollicitudo rei socialis (SRS)*, br. 28.
20. Usp. B.WARD, *Una nova creazione?*, Roma 1973, str. 97.
21. Skup je bio održan od 15. do 21. svibnja 1989, usp. *Pace, giustizia, creato*, Jesi 1989.
22. Skup u Seulu bio je od 5. do 12. III, 1990, usp. *Il regno documenti*, 5 (1990) 172-192.
23. DIMITRIOS I, *La giornata dell' ambiente*, *Il regno documenti* 1(1990) 4-5.
24. Kard. J. VILLOT, *Pismo kršćanskim pravnicima*, 6. XII. 1971, u *Il Regno, documenti*, 1(1990) 6.
25. Usp. IVAN PAVAO II, *Pace con Dio...*, br. 6.
26. F. COLASUONNO, *Cura della terra, dovere morale*, Sofia 16. X. 1989, u *Il Regno, documenti*, 1(1990) 6-7.
27. Isto.
28. Usp. PAVAO VI, *Messaggio alla Conferenza di Stovvolma-sull'ambiente*, 1. VI. 1972.
29. IVAN PAVAO II, *SRS*, br. 26.
30. IVAN PAVAO II, *Pace con Dio...*, br. 15.
31. Usp. *Ap. pismo "Inter sanctos"*, u *AA*s 71 (1979) 1509 s.
32. J. RADIĆ, *Sakralna ekologija znak vremena*, u *SB* 3-4 (1982) 214.
- 32.^a Usp. *Lettera di Segretario CEI per l' ecumenismo e il dialogo*, u *Pace, giustizia, creato*, Jesi 1989, str. 7.
33. Usp. *1 Cel*, 80; FF 458.
34. Usp. *2 Cel*, 165; FF 750.
35. Usp. *2 Cel*, 168, 170; FF 754, 756.
36. Usp. *LPer*, 43; FF 1591.
37. Usp. *Il Regno, documenti* 13 (1989) 409.